

OSKAR ZGONINA

<https://doi.org/10.33995/wu2022.2.7>

O osobliwościach umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Rozważania na tle judykatury polskiej i niemieckiej

Celem niniejszej publikacji jest dokonanie oceny linii orzeczniczej w przedmiocie umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Rozważania podjęte zostały w oparciu o aktualne poglądy orzecznictwa zarówno sądów powszechnych, jak i Sądu Najwyższego oraz stanowiska wyrażone w piśmiennictwie. W judykaturze coraz częściej orzeka się o nieważności umów ubezpieczenia w postaci ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Rodzi to potrzebę pogłębionych rozważań dotyczących m.in. kwestii wykazania przesłanek nieważności umów ubezpieczenia z UFK, sposobu uzyskania przez klienta rynku ubezpieczeniowego odpowiedniej ochrony sądowej, możliwości zwrotu składki uiszczonej na rzecz ubezpieczyciela w wykonaniu nieważnej czynności prawnej, jak również zagadnienia przedawnienia roszczeń z tytułu świadczenia nienależnego. Publikacja wzbogacona została o zagadnienia prawnoporównawcze, odwołujące się do orzecznictwa niemieckiego Bundesgerichtshof.

Słowa kluczowe: umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, UFK, ochrona ubezpieczeniowa, nieważność umowy ubezpieczenia, *Widerspruchsrecht*.

Uwagi wstępne

W doktrynie prawa ubezpieczeniowego wielokrotnie podejmowano problematykę umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (dalej: umowa ubezpieczenia na życie z UFK; umowa UUFK). Dotychczasowe opracowania koncentrowały się jednak głównie

na kwestiach takich jak charakter prawny umowy ubezpieczenia z UFK¹, rodzaje świadczeń głównych stron², pobieranie opłat likwidacyjnych³ czy też cechy i elementy charakterystyczne omawianej umowy⁴, umożliwiające jej odróżnienie od innych umów ubezpieczenia. Celem niniejszej publikacji jest natomiast opisanie oceny linii orzeczniczej w przedmiocie nieważności umów ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Ocena ta poczyniona została w oparciu o rozważania podjęte na tle orzecznictwa sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego. Poglądy wyrażane w judykaturze wymagają bowiem zbadania prawdziwości tezy, zgodnie z którą część zawartych, jak i nadal oferowanych w Polsce umów ubezpieczenia w postaci ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym może być dotknięta sankcją nieważności bezwzględnej. Zaaprobowanie wskazanej tezy zdaje się możliwe, lecz wymaga to analizy dalszych, równie istotnych i jak do tej pory niepogłębionych zagadnień powstałych na tle postępowań w sprawach o stwierdzenie nieważności zawartych umów ubezpieczenia. Do zagadnień tych zaliczyć należy kwestie wykazania przesłanek nieważności umów ubezpieczenia z UFK, sposobu uzyskania przez klienta rynku ubezpieczeniowego odpowiedniej ochrony sądowej, możliwości zwrotu składki uiszczonej na rzecz ubezpieczyciela w wykonaniu nieważnej czynności prawnej, a także przedawnienia roszczeń z tytułu świadczenia nienależnego. Asumpt do podjęcia zakreślonej w ten sposób tematyki stanowią także raporty Rzecznika Finansowego, z których wynika, że w samym 2020 roku wnioski o wydanie oświadczenia zawierającego istotny pogląd w sprawie na podstawie art. 63 k.p.c.⁵ w zw. z art. 28 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 roku o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym⁶ w przeważającej większości dotyczyły ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, m.in. ze względu na dowodzoną przed sądami powszechnymi nieważność przedmiotowych umów⁷.

W pierwszej kolejności w niniejszych rozważaniach przedstawiona zostanie ogólna charakterystyka umów ubezpieczenia z UFK, z uwzględnieniem nieprawidłowości związanych z konstrukcją tych umów, którą posługują się ubezpieczyciele. Po drugie, w niniejszej publikacji określone zostaną konsekwencje stosowania postanowień umownych powodujących brak określoności świadczenia oraz skutki niezapewnienia przez ubezpieczyciela odpowiedniej ochrony ubezpieczeniowej. Przedstawione rozważania teoretycznoprawne uzupełnione zostały poglądami wyrażonymi

1. M. Romanowski, *Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle przepisów Kodeksu cywilnego i projektowanych w tym zakresie zmian*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2013, nr 3 (numer specjalny).
2. M. Romanowski, *Czy świadczenie wykupu w umowach z UFK jest świadczeniem głównym?*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 2.
3. A. Chłopecki, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym a opłaty likwidacyjne (na tle regulacji o funduszach inwestycyjnych)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2013, nr 1 (numer specjalny).
4. M. Wiśniewski, *Ubezpieczenia o charakterze oszczędnościowym w świetle nowych regulacji*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 3.
5. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. 2021, poz. 1805 z późn. zm.).
6. Tekst jedn. Dz. U. 2019, poz. 2279 z późn. zm.
7. *Sprawozdanie z działalności Rzecznika Finansowego w 2020 r. oraz uwagi o stanie przestrzegania prawa i interesów klientów podmiotów rynku finansowego i sprawozdanie z działalności w 2020 r. finansowanej ze środków funduszu edukacji finansowej wraz z informacją o wykorzystaniu środków funduszu*, Warszawa 2021, s. 71 i nast., https://rf.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/30.03.2021_Sprawozdanie-Rzecznika-Finansowego-za-2020-rok-wersja-konco...-1.pdf [dostęp: 15.09.2021].

w licznych orzeczeniach zapadłych na kanwie postępowań w sprawach umów ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Ocena aktualnych poglądów polskiej judykatury wzbogacona została nadto o zagadnienia prawnoporównawcze, odwołujące się do orzecznictwa niemieckiego Federalnego Trybunału Sprawiedliwości⁸ (dalej również jako: *BGH*).

1. Charakter prawny umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

W niemieckiej doktrynie prawa ubezpieczeniowego pojęcie ubezpieczenia na życie (niem. *Lebensversicherung*) obejmuje różne formy ubezpieczenia, które na podstawie zasady swobody umów mogą być modyfikowane i przybierać formy mieszane⁹. W zależności od rodzaju świadczenia (renta lub kapitał) czy osoby ubezpieczonego (indywidualne lub grupowe) możliwe jest następnie ich odpowiednie kategoryzowanie¹⁰. W przypadku ubezpieczeń na życie o charakterze kapitałowym świadczenie ubezpieczyciela jest kwotą, która co do zasady wypłacana jest jednorazowo w chwili śmierci osoby ubezpieczonej lub w momencie wygaśnięcia ubezpieczenia, np. w związku z dożyciem określonego w umowie wieku. Szczególnym rodzajem ubezpieczenia kapitałowego jest natomiast ubezpieczenie na życie, powiązane z funduszem kapitałowym (niem. *fondsgebundene Lebensversicherung*)¹¹. Wyróżnia się ono tym, że już na poziomie treści samej umowy istnieje bezpośredni związek między lokatą w fundusze inwestycyjne, a wysokością przyszłego świadczenia ubezpieczeniowego¹². Oznacza to, że wysokość świadczenia należnego w momencie śmierci, wykupu lub dożycia jest niepewna ze względu na nieprzewidywalne wyniki funduszu. Jeśli wybrane fundusze wypracują zyski, ubezpieczający ma szansę na wyższe świadczenie niż w przypadku tradycyjnej umowy ubezpieczenia. Jeśli jednak wyniki funduszu są ujemne, otrzymane świadczenie jest niekiedy znacznie niższe od wpłaconych składek, a w skrajnych przypadkach prowadzić może do utraty całości zainwestowanego kapitału¹³.

W polskim piśmiennictwie prezentowane są różne poglądy w zakresie kwalifikacji umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, takie jak m.in. stanowisko, iż jest to umowa mieszana¹⁴ lub nienazwana¹⁵ czy też szczególnie rodzaj umowy ubezpieczenia¹⁶.

---

8. Niem. *Bundesgerichtshof* (*BGH*).

9. E.R. Prölss, A. Martin, *Versicherungsvertragsgesetz mit Nebengesetzen, Vertriebsrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen*. Kommentar, CH Beck, München 2021, § 150 nb. 1, beck-online.

10. Tj. odpowiednio ubezpieczenia rentowe, kapitałowe, indywidualne, grupowe, zob. C. Brömmelmeyer, [w:] *Versicherungsrecht-Handbuch*, CH Beck, München 2008, § 42 nb. 3.

11. J. Bernhardt, *Fondsgebundene Lebensversicherungen*, [w:] *Private Equity als Anlageklasse für Fondsgebundene Lebensversicherungen*, Springer Gabler, Heidelberg 2010, s. 29.

12. M. Wandt, *Versicherungsrecht*, Carl Heymanns Verlag, Köln 2010, s. 399–400.

13. J. Kahlenberg, *Fondsgebundene Versicherungen*, [w:] *Lebensversicherungsmathematik*, Springer Gabler, Wiesbaden 2018, s. 345.

14. M. Romanowski, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 11.

15. M. Szczepańska, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 66.

16. B. Mrozowska-Bartkiewicz, *Charakter prawny ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, „Prawo Asekuracyjne” 2015, nr 2, s. 38.

Nie rozstrzygając jednak charakteru prawnego umowy ubezpieczenia z UFK, należy wskazać, że w orzecznictwie utrwalił się słuszny pogląd, że do tego rodzaju umów stosuje się nie tylko przepisy ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej¹⁷, pozwalające w pewnym stopniu zrekonstruować elementy treści tego stosunku zobowiązaniowego, ale także odpowiednie normy Kodeksu cywilnego, odnoszące się do umowy ubezpieczenia [art. 805 k.c. i nast.]¹⁸. W odniesieniu do art. 23 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej należy mieć na względzie, że przepis ten dostarcza wiadomości na temat obowiązków informacyjnych w przypadku umów ubezpieczenia związanych z UFK, polegających m.in. na wskazaniu przez ubezpieczyciela zasad ustalania wartości świadczeń czy zasad wyceny jednostek uczestnictwa¹⁹. Podnosi się także, że funkcja ubezpieczeniowa oraz funkcja inwestycyjna umowy ubezpieczenia z UFK są ze sobą na tyle sprzężone, że tworzą „integralny stosunek zobowiązaniowy”, a tym samym przepisy art. 805 k.c. i nast. znajdują swoje zastosowanie wprost, a nie *per analogiam*²⁰. Z tego powodu należy przychylić się do stanowiska, że nawet mieszany charakter umowy ubezpieczenia z UFK nie sprawia, że umowa ta nie musiałaby spełniać wymogów ukształtowanych przez ustawodawcę, wyrażających się w tzw. *essentialia negotii* „klasycznej” umowy ubezpieczenia, wynikających z przepisów art. 805 k.c.²¹ Trudno oczekiwać od ustawodawcy, aby określał dla umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym odmienne *essentialia negotii*, podczas gdy umowa ta – również przez wzgląd na swoją konkretną nazwę i elementy konstrukcyjne – jest immanentnie związana z „klasyczną” umową ubezpieczenia na życie. Powyższe rozważania zasługują na aprobatę szczególnie w świetle szerokiej definicji umowy ubezpieczenia zawartej w art. 805 k.c.²², tym bardziej, że z przepisów prawa nie wynika, iż katalog ubezpieczeń osobowych, w tym ubezpieczeń na życie, jest zamknięty²³. Jest wprawdzie oczywiste, że umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym została wzbogacona o elementy inwestycyjne, co odróżnia ją od kodeksowej umowy ubezpieczenia. Niemniej, pogląd wyrażający się w twierdzeniu, że ubezpieczenie z UFK ma charakter odmienny od umowy ubezpieczenia²⁴, prowadziłyby do wniosku, że oferowanie umowy ubezpieczenia, która jedynie nazwą [etykietą] nawiązuje do wzbudzającego zaufanie ubezpieczenia na życie, stanowiłoby celowe

17. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej [tekst jedn. Dz. U. 2021, poz. 1130 z późn. zm.].

18. Wyrok SO w Warszawie z 27 listopada 2018 r., sygn. V Ca 1951/18, portal orzeczeń ms.gov.pl [dostęp: 14.09.2021]; wyrok SA w Warszawie z 18 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 3/18, LEX nr 2668871; wyrok SA w Warszawie z dnia 24 maja 2019 r., sygn. V ACa 451/18, LEX nr 2718758.

19. E. Bukowska, [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, [red.] P. Czublun, CH Beck, Warszawa 2016, art. 23, pkt 1, Legalis.

20. M. Romanowski, *Czy świadczenie...*, s. 62–63.

21. O elementach przedmiotowo istotnych umowy ubezpieczenia: M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016, Legalis.

22. M. Szczepańska, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011, podsumowanie, monografia do art. 805 k.c., LEX.

23. M. Fras, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczególna [art. 765–921(16)]*, [red.] M. Fras, M. Hąbdas, Warszawa 2018, art. 829, LEX.

24. M. Szczepańska, *Wypłata wartości wykupu w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym – charakter prawny świadczenia*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2015, nr 3, s. 97 i nast.

wprowadzanie klienta w błąd²⁵. Mimo to niektórzy autorzy świadomie posługują się w przypadku umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym pojęciem inwestora a nie ubezpieczonego”, uznając przewagę celu ekonomicznego²⁶, co jedynie utwierdza w przekonaniu o nieprawidłowościach w oferowaniu omawianej umowy ubezpieczenia.

Mając na uwadze powyższe rozważania, jak i przyjmując, że w polskim systemie prawnym brak kompleksowej regulacji umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym²⁷, określającej choćby proporcje pomiędzy elementem inwestycyjnym a ubezpieczeniowym, stwierdzić należy, że treść stosunku ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest kształtowana w oparciu o zasadę swobody umów, wyrażoną w przepisie art. 353¹ k.c., a więc właściwie w sposób swobodny przez strony danego stosunku prawnego²⁸. Z tego względu konstrukcja omawianej umowy wymaga szczególnej weryfikacji pod kątem przekroczenia granic kodeksowej swobody umów. Nie ulega bowiem wątpliwości, że także w stosunku zobowiązaniowym z umowy ubezpieczenia z UFK strony ograniczone są normami, nakazującymi kształtowanie praw i obowiązków stron w sposób odpowiadający słuszności kontraktowej, zgodnie z zasadami uczciwości i rzetelności profesjonalnej²⁹. Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy wskazać, że ustalenie, czy dana umowa ubezpieczenia z UFK analizowana *ad casum* dotknięta jest sankcją nieważności bezwzględnej, powinno odbywać się w odniesieniu do przepisów art. 805 k.c. i nast., które eksponują elementy przedmiotowo istotne umowy ubezpieczenia, oraz art. 353¹ k.c. wyrażający zasadę swobody umów.

2. Sposób oznaczenia wzajemnych świadczeń stron i ich określoność

Istotnym elementem każdego stosunku zobowiązaniowego jest ściśle określenie świadczeń stron³⁰. W przypadku umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, w której składki ubezpieczającego przeliczane są na tzw. jednostki uczestnictwa, należy dokonać oceny, czy ich wycena dokonywana przez ubezpieczyciela jest w ogóle weryfikowalna, czy ma jednak charakter arbitralny (jednostronny)³¹. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że klient może oczekiwać, aby na podstawie samych postanowień umowy ubezpieczenia na życie z UFK możliwe było

---

25. P. Sury, *Nieprawidłowości dystrybucji tzw. polisolokat a znamiona przestępstwa oszustwa*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7–8, s. 239.

26. A. Chłopecki, *Obowiązki informacyjne w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym – modele ochrony i kierunki ich rozwoju*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 3, s. 81.

27. W doktrynie czasem wskazuje się jednak, że przepisem pośrednio definiującym elementy przedmiotowo istotne umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest art. 23 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, por. M. Szczepańska, [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, [red.] P. Wajda, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, art. 23, LEX.

28. M. Szczepańska, [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej*; M. Szczepańska, *Nowe ujęcie umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle art. 23 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej*, „Prawo Asekuracyjne” 2017, nr 22, s. 69 i nast.

29. Wyrok SA w Warszawie z 24 maja 2019 r., sygn. V ACa 451/18, LEX nr 2718758.

30. Wyrok SN z 1 kwietnia 2011 r., sygn. III CSK 206/10, LEX nr 1164973.

31. K. Szponar, *Polisolokata, czyli ubezpieczenie na życie i dożycie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, „Palestra” 2019, nr 10, s. 61 i nast.

zrekonstruowanie sposobu obliczania świadczenia ubezpieczeniowego na wypadek śmierci bądź dożycia. Ogólne wskazania, które odwołują się do pojęć nieostrych (np. liczba i wartość jednostek uczestnictwa z dnia wyceny), nie powinny zostać uznane za kryteria obiektywnie weryfikowalne³². Nierówność stron w tym zakresie obrazuje sytuacja, w której ubezpieczyciele precyzyjnie określają wysokość świadczenia ubezpieczającego w postaci wysokości składki, nie podając sposobu umożliwiającego obliczenie świadczenia należnego ubezpieczającemu z tytułu dożycia. Niewskazanie konkretnych i weryfikowalnych podstaw ustalania wartości świadczenia przysługującego ubezpieczonemu w chwili dożycia lub śmierci prowadzi zatem do sytuacji, w której to ubezpieczyciel mógłby arbitralnie kształtować treść stosunku³³. Wówczas nie jest możliwa weryfikacja sposobu wyceny wzajemnych świadczeń, a przez to również zbadanie ich ekwiwalentności. W przypadku, gdy nie da się ustalić, jak ma zachować się dłużnik (tj. jaka jest treść świadczenia), zobowiązanie nie dochodzi w ogóle do skutku, chyba że istnieją obiektywnie weryfikowalne kryteria pozwalające ustalić treść świadczenia w przyszłości³⁴. Pozostawienie dowolności w tym zakresie jest więc sprzeczne z naturą zobowiązania i narusza art. 353¹ k.c.³⁵ Podnosi się także, że ubezpieczyciel powinien każdorazowo wskazywać, jaka część składki będzie przeznaczona na ochronę ubezpieczeniową, a jaka – na osiągnięcie celu inwestycyjnego umowy³⁶.

Konkludując powyższe: brak określoności świadczenia stanowi przesłankę nieważności umowy ubezpieczenia z UFK, gdyż elementem przedmiotowo istotnym umowy ubezpieczenia na życie jest możliwość przewidywania przez ubezpieczonego kwoty świadczenia ubezpieczeniowego na wypadek śmierci³⁷.

3. Konstrukcja umowy ubezpieczenia z UFK, a zasady współzycia społecznego i natura stosunku ubezpieczeniowego

Do istoty umowy ubezpieczenia należy uzyskanie takiego świadczenia, które nie tylko będzie wynikiem odkładania kapitału przez wiele lat, ale także będzie przekraczać wartość wpłaconych tytułem umowy ubezpieczenia składek³⁸. Udzielenie ubezpieczającemu ochrony na wypadek określonego w umowie ryzyka jest zatem podstawowym celem umowy ubezpieczenia³⁹. Co równie istotne z punktu widzenia konstrukcji umowy ubezpieczenia, w zamian za zapłatę składki ubezpieczyciel

32. Z. Radwański, *Prawo zobowiązań*, CH Beck, Warszawa 1986, s. 44.

33. Wyrok SO w Krakowie z 31 sierpnia 2020 r., sygn. II Ca 1659/19, LEX nr 3102503.

34. R. Trzaskowski, *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2005, s. 317.

35. T. Dybowski, A. Przyrzyńska, [w:] *System prawa prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna*, [red.] E. Łętowska, CH Beck, Warszawa 2006, s. 190; Wyrok SO w Krakowie z 31 sierpnia 2020 r., sygn. II Ca 1659/19, LEX nr 3102503.

36. Wyrok SA w Warszawie z 18 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 3/18, LEX nr 2668871.

37. Wyrok SA w Warszawie z 24 maja 2019 r., sygn. V ACa 451/18, LEX nr 2718758.

38. M. Fras, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczególna [art. 765–921(16)]*, [red.] M. Fras, M. Habbas, Warszawa 2018, art. 829, LEX.

39. J. Szczerbowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 805 KC*, [red.] M. Załucki, CH Beck, Warszawa 2019, nb.1, Legalis.

godzi się na ponoszenie ryzyka związanego z wystąpieniem zdarzenia losowego⁴⁰. Z definicji umowy ubezpieczenia zawartej w Kodeksie cywilnym wynika, że to ubezpieczyciela obciąża ryzyko zajścia wypadku określonego w umowie⁴¹. Świadczenie związane z tym ryzykiem powinno natomiast przewyższać opłaconą przez ubezpieczonego składkę. Z powyższego można wysnuć wniosek, iż dla ważności umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym istotne jest występowanie rzeczywistego elementu ochronnego, co oznacza, że element ten nie może mieć jedynie charakteru pozornego⁴².

W umowach ubezpieczenia z UFK dostępnych na rynku, świadczenie ubezpieczyciela na wypadek zgonu jest często odzwierciedleniem 101% zainwestowanej składki i dodatkowym świadczeniem wynikającym ze wzrostu wartości nabytych na koszt ubezpieczonego jednostek uczestnictwa⁴³. Przy założeniu, że wartość poszczególnych jednostek uczestnictwa w funduszach nie wzrosła lub nawet zmalała, ubezpieczony bądź osoba uposażona otrzyma sumę wpłaconych składek, pomniejszonych o opłaty administracyjne i zarządzanie, powiększoną zaledwie o 1%. W takich wypadkach ubezpieczyciel nie ponosi właściwie żadnego ryzyka związanego z ochroną ubezpieczeniową lub jest ono jedynie iluzoryczne. Skoro umowa ubezpieczenia na życie z UFK jest umową ubezpieczenia, to na jej podstawie „musi być udzielana ubezpieczonemu ochrona ubezpieczeniowa typowa dla ubezpieczenia na życie”⁴⁴. Sprzeczne z właściwością (naturą) stosunku prawnego jest więc takie skonstruowanie umowy, w którym funkcja ochronna realizowana byłaby wyłącznie iluzorycznie⁴⁵. Na warunek istnienia ryzyka ubezpieczeniowego w tego typu umowach zwrócił uwagę również TSUE w wyroku z dnia 31 maja 2018 roku⁴⁶.

Na tle powyższych rozważań, rozpatrując tym razem element inwestycyjny występujący w umowach ubezpieczenia z UFK, daje się łatwo zauważyć, że ryzyko inwestycyjne w rzeczywistości również obarcza wyłącznie ubezpieczonego. Oczywistym jest także, że klientom wybierającym ubezpieczenie na życie z UFK w żaden sposób nie gwarantuje się osiągnięcia zysku, zaś w ogólnych warunkach ubezpieczenia brak często klauzul pozwalających na obiektywną ocenę potencjału inwestycyjnego⁴⁷. Na dezaprobatę zasługuje tym samym pogląd, że w niektórych umowach ochrona ubezpieczeniowa może mieć charakter symboliczny, co wyrażać miałyby się w niskiej sumie ubezpieczenia z tytułu zgonu ubezpieczonego⁴⁸. Taka dyferencjacja nie mieści się w ramach ogólnej konstrukcji tej umowy oraz w ramach jej cech jako umowy mieszanej⁴⁹. Stawiam więc tezę, że między wysokością składki a wysokością zastrzeżonego świadczenia ubezpieczenio-

---

40. Zgodnie z tzw. „teorią ponoszenia ryzyka” świadczenie ubezpieczyciela polega już na samym ponoszeniu ryzyka (odpowiedzialności) czy też udzielaniu ochrony ubezpieczeniowej, por. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia...*

41. Wyrok SO w Warszawie z 29 marca 2021 r., sygn. V Ca 603/20, LEX nr 3186418.

42. Wyrok SA w Warszawie z 24 maja 2019 r., sygn. V ACa 451/18, LEX nr 2718758.

43. Wyrok SO w Warszawie z 12 listopada 2014 r., sygn. III C 1453/13, LEX nr 2088492.

44. Postanowienie SN z 21 maja 2020 r., sygn. I CSK 772/19, LEX nr 2987232.

45. Wyrok SO we Wrocławiu z 6 listopada 2017 r., sygn. I C 1374/16, LEX nr 2614922.

46. Wyrok TSUE z 31 maja 2018 r., sygn. C-542/16, LÄNSFÖRSÄKRINGAR SAK FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAG v. DÖDSBOET EFTER INGVAR MATSSON ORAZ JAN-ERIK STROBEL I IN. v. LÄNSFÖRSÄKRINGAR SAK FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAG, LEX nr 2496233.

47. Wyrok SO w Warszawie z 4 listopada 2019 r., sygn. I C 889/16, portal orzeczeń ms.gov.pl [dostęp: 15.09.2021].

48. Wyrok SN z 18 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 149/13, LEX nr 1413038.

49. Odmienne: M. Szczepańska, *Nowe ujęcie umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle art. 23 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej*, „Prawo Asekuracyjne” 2017, nr 2, s. 72.

wego powinna występować dysproporcja i jest to element istotny każdej umowy ubezpieczenia. Nie sposób przyjąć, że istnieje ryzyko ubezpieczeniowe w sytuacji, w której ubezpieczyciel w razie wystąpienia przewidzianego w umowie zdarzenia zobowiązany jest w praktyce do zwrotu jedynie tego, co otrzymał od ubezpieczającego⁵⁰.

W judykaturze wątpliwości nie budzi dopuszczalność zawierania umów ubezpieczenia z elementem inwestycyjnym, jak również swoboda stron w ustalaniu warunków umowy, określających proporcję między elementem inwestycyjnym a ochronnym⁵¹. Należy poddać jednak w wątpliwość, czy umowa zawarta pod nazwą „ubezpieczenie na życie” jest ważna, jeśli nie zawiera w rzeczywistości żadnego elementu ochronnego⁵².

Mając to na względzie, można stwierdzić, że sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, a w konsekwencji – bezwzględnie nieważna jest umowa ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, w której całe ryzyko inwestycyjne obciąża wyłącznie ubezpieczającego.

4. Roszczenie o ustalenie nieważności umowy ubezpieczenia z UFK w postępowaniu sądowym i konsekwencje jego uwzględnienia

Przyjmując, że dla ważności umowy ubezpieczenia istotne jest istnienie rzeczywistego elementu ochronnego, zgodnego z naturą tego stosunku, z punktu widzenia zasady swobody umów bez znaczenia pozostaje proporcja elementu ochronnego i inwestycyjnego, bowiem brak urzeczywistnienia w konkretnym stosunku prawnym realnej ochrony ubezpieczeniowej skutkować powinien jej nieważnością. Bez wątplenia przekroczenie granic swobody umów określonych w art. 353¹ k.c. prowadzi do nieważności czynności prawnej jako sprzecznej z ustawą (art. 58 k.c.). Aprobując należy przyjąć wyroki sądów powszechnych coraz częściej stwierdzające, że konkretne umowy ubezpieczenia na życie z UFK są nieważne, i zasądzające na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu zwrot całości wpłaconych składek⁵³. Co istotne, również Sąd Najwyższy krytycznie odniósł się do występującego w Polsce sposobu konstruowania umów z UFK, przesądzając w pewnym stopniu kwestię ich nieważności w oferowanej formie⁵⁴.

Dodatkowej analizy wymaga zagadnienie przedawnienia roszczenia z bezpodstawnego wzbogacenia [świadczenia nienależnego]. Wydaje się, że dla ustalenia początku biegu terminu przedawnienia należałoby uwzględnić całokształt okoliczności konkretnej sprawy, a w konsekwencji przyjąć także, że tak długo, jak długo strony respektują i wykonują obowiązki wynikające z nieważnej

---

50. Wyrok SA w Warszawie z 18 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 3/18, LEX nr 2668871.

51. Wyrok SA w Warszawie z 24 maja 2019 r., sygn. V ACa 451/18, LEX nr 2718758.

52. *Ibidem*.

53. Tytułem przykładu: wyrok SO w Warszawie z 28 kwietnia 2021 r., sygn. IV C 1406/21, LEX nr 3184302; wyrok SA w Warszawie z 18 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 3/18, LEX nr 2668871; wyrok SA w Warszawie z 24 maja 2019 r., sygn. V ACa 451/18, LEX nr 2718758; wyrok SO w Warszawie z 27 listopada 2018 r., sygn. V Ca 1951/18, LEX nr 2605283; wyrok SO w Krakowie z 31 sierpnia 2020 r., sygn. II Ca 1659/19, LEX nr 3102503; wyrok SO w Warszawie z 25 maja 2018 r., sygn. XXV C 852/16, LEX nr 2545526; wyrok SR w Łodzi z 4 grudnia 2019 r., sygn. VIII C 155/18, LEX nr 2764858.

54. Postanowienie SN z 21 maja 2020 r., sygn. I CSK 772/19, LEX nr 2987232.

czynności prawnej, przedawnienie nie rozpoczyna swojego biegu⁵⁵. Argument ten można wesprzeć uzasadnieniem wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 20 grudnia 2019 roku⁵⁶, w którym podkreślono, że o wymagalności roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (a zatem i o początku biegu terminu przedawnienia) decyduje wezwanie do spełnienia świadczenia. Nie oznacza to jednak obowiązku wezwania dłużnika do zapłaty bezpośrednio po spełnieniu własnego świadczenia. Taki wymóg mógłby być zasadny tylko w przypadku, w którym świadczenie nienależne zostałyby spełnione bez istnienia żadnej podstawy prawnej, a więc nawet takiej podstawy, która od samego początku była błędnie oceniana przez strony⁵⁷. Tymczasem w przypadku nieważnej umowy ubezpieczenia z UFK, ubezpieczony zapłaciłby składkę, a w razie wystąpienia zdarzenia ubezpieczeniowego, ubezpieczyciel spełniłby swoje świadczenie w przekonaniu o wykonaniu umowy. Teza, że początek biegu przedawnienia powstaje dopiero z momentem wezwania, ponieważ jest nieoznaczony i nie wynika z właściwości czynności prawnej, pojawia się również w piśmiennictwie⁵⁸. Można zatem obronić pogląd, że w wypadku roszczeń o zwrot świadczenia nienależnego data wymagalności nie pokrywa się z terminem zapłaty składki⁵⁹. Wydaje się, że niesłuszne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 marca 2001 roku⁶⁰, przyjmując, że roszczenie z tytułu nienależnego świadczenia staje się wymagalne już z chwilą jego spełnienia, a więc od tego momentu biec miałyby termin przedawnienia roszczenia. Pogląd powyższy nie koresponduje jednak ze stanowiskiem wyrażonym przez TSUE w wyroku z dnia 22 kwietnia 2021 roku⁶¹. W tym zakresie konsumenci w sporze z przedsiębiorcą zasługują na szczególną ochronę, a to przez wzgląd na zachwianie równowagi kontraktowej, związanej z gorszymi możliwościami negocjacyjnymi czy stopniem poinformowania. Ponadto w sytuacji stwierdzenia nieważności umowy ubezpieczenia, i to z przyczyn leżących po stronie ubezpieczyciela, należy wziąć pod uwagę szczególny interes ubezpieczonego, który zawarł jedną z umów najwyższego zaufania⁶² (*contractus uberrimae fides*). Zatem terminu przedawnienia nie można liczyć od dnia, w którym uiszczono składkę z tytułu nieważnej umowy ubezpieczenia na życie, ale od momentu uzyskania świadomości przez konsumenta o nieuczciwym charakterze postanowień umownych, w tym o postanowieniach umownych prowadzących do stwierdzenia przez sąd nieważności bezwzględnej zawartej umowy.

---

55. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w uzasadnieniu wyroku SN z 28 sierpnia 2013 r., sygn. V CSK 362/12, LEX nr 1391375.

56. Wyrok SO w Warszawie z 20 grudnia 2019 r., sygn. XXV C 2120/19, LEX nr 2774422.

57. Wyrok SO w Warszawie z 15 stycznia 2021 r., sygn. XXV C 995/18, LEX nr 3199204.

58. E. Łętowska, *Bezpodstawne wzbogacenie*, CH Beck, Warszawa 2000, s. 153 i nast.

59. Wyrok SN z 22 marca 2001 r., sygn. V CKN 769/00, LEX nr 49111.

60. Sygn. V CKN 769/00, LEX nr 49111.

61. Jak wynika z uzasadnienia wyroku TS z 22 kwietnia 2021 r., sygn. C-485/19, LH PRZECIWKO PROFI CREDIT SLOVAKIA S.R.O., LEX nr 3163598, „zasadę skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie krajowemu uregulowaniu przewidującemu, że wytoczone przez konsumenta powództwo o zwrot kwot nienależnie wypłaconych na podstawie nieuczciwych warunków umownych w rozumieniu dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich lub warunków sprzecznych z wymogami dyrektywy 2008/48 w sprawie umów o kredyt konsumencki podlega trzyletniemu terminowi przedawnienia rozpoczynającemu bieg w dniu, w którym nastąpiło bezpodstawne wzbogacenie”. Por. także: wyrok TSUE z 5 marca 2020 r., sygn. C-679/18, OPR-FINANCE S.R.O. PRZECIWKO GK., LEX nr 2797482.

62. M. Fras, *Obowiązki ubezpieczycieli przy zawieraniu umów na cudzy rachunek*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 3, s. 27.

Nieprawidłowości w oferowaniu umowy ubezpieczenia z UFK, jak również wprowadzanie klienta rynku ubezpieczeniowego w błąd co do charakteru i treści zawieranej przez niego umowy może wypełniać znamiona przestępstwa oszustwa z art. 286 § 1 k.k.⁶³ Niekorzystny dla ubezpieczonego model ubezpieczenia z iluzoryczną ochroną ubezpieczeniową czy też samo już oferowanie zawarcia umowy w sposób, który sugerować może osiągnięcie pewnego zysku, rzeczywiście powinien zasługiwać na miano „oszukańczego”⁶⁴. Co do instytucji przedawnienia w aspekcie rozliczenia umowy po ustaleniu jej nieważności w drodze postępowania sądowego, w przypadkach rażących, w których ochrona ubezpieczeniowa ma wręcz charakter oszukańczy, sąd cywilny może dokonać własnych ustaleń i ocenić, czy w świetle przepisów prawa karnego ustalony czyn jest zbrodnią lub występkiem⁶⁵, co znajduje oparcie w zasadzie pełnej kognicji sądu w postępowaniu cywilnym co do faktów i prawa⁶⁶. Delikt wypełniający znamiona przestępstwa uzasadniałby zatem zastosowanie na podstawie art. 442¹ § 2 k.c. dłuższego terminu przedawnienia roszczenia.

5. Umowa ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym na tle niemieckiej judykatury

Stanowisko sądów niemieckich w omawianej kwestii idzie w innym kierunku orzeczniczym niż podejście judykatury polskiej, co wynika zarówno z regulacji prawnej, jak i preferowanego modelu klienta rynku ubezpieczeniowego. Wątpliwości natury prawnej wokół umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (niem. *fondsgebundene Lebensversicherung*) wywołuje przede wszystkim zagadnienie transparentności wzorców oraz realizacji obowiązków informacyjnych⁶⁷, wynikających z ustawy z dnia 23 listopada 2007 roku o umowie ubezpieczenia⁶⁸ (dalej: *VVG*). Wiedzy o poglądach niemieckiej judykatury w kwestii umów UUFK dostarczają także orzeczenia w sprawach dotyczących tzw. prawa sprzeciwu (niem. *Widerspruchsrecht*) oraz braku odpowiedniego pouczenia o możliwości jego zastosowania. Przed zawarciem umowy ubezpieczenia z UUFK klient rynku ubezpieczeniowego powinien zostać poinformowany, że wraz z wykonaniem prawa sprzeciwu możliwe jest odstąpienie od umowy, które wiąże się z jej ubezskutecznieniem w taki sposób, jak gdyby nigdy nie wywoływała ona skutków prawnych. Ma to szczególnie znaczenie dla umów zawartych w okresie od 1 stycznia 1995 roku do 31 grudnia 2007 roku, na podstawie błędnych informacji o prawie sprzeciwu, wynikającego z § 5a *VVG* w ówczesnym brzmieniu⁶⁹, skutkiem czego ubezpieczonym przysługuje prawo doprowadzenia do bezskuteczności umowy,

---

63. P. Sury, *Nieprawidłowości dystrybucji tzw. polisalokat a znamiona przestępstwa oszustwa*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7–8, s. 234 i nast.

64. Wyrok SO w Warszawie z 12 listopada 2014 r., sygn. III C 1453/13, LEX nr 2088492.

65. Uchwała SN z 21 listopada 1967 r., sygn. III PZP 34/67, LEX nr 15139.

66. Uchwała SN z 25 maja 2018 r., sygn. III CZP 116/17, LEX nr 2500745.

67. Wyrok BGH z 25 czerwca 2012, sygn. IV ZR 201/10, <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=pm&Datum=2012-6&nr=61399&linked=urt&Blank=1&file=dokument.pdf> [dostęp: 15.09.2021].

68. Gesetz über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz; VVG) z 23 listopada 2007 r., sygn. BGBl. I S. 2631, https://www.gesetze-im-internet.de/vvg_2008/BJNR263110007.html [dostęp: 15.09.2021].

69. Po reformie *Versicherungsvertragsgesetz* w 2008 roku instytucję „prawa sprzeciwu” (*Widerspruchsrecht*) zastąpiło „prawo odstąpienia” (*Widerrufsrecht*), uregulowane w art. 8 *VVG*. Jeżeli nie udzielono odpowiedniego

nieograniczone żadnym terminem. Zgodnie z zasadą prawa sprzeciwu ubezpieczającemu przysługuje roszczenie o zwrot wpłaconych składek na podstawie instytucji bezpodstawnego wzbogacenia.

BGH staną jednak na stanowisku, że ubezpieczający, po złożeniu sprzeciwu z § 5a *VVG* w ówczesnym brzmieniu, musi być świadomy, iż od przysługującej ewentualnie kwoty bezpodstawnego wzbogacenia odliczone powinny zostać straty funduszu, w które zainwestowano składki⁷⁰. Jest to tym samym potwierdzenie dotychczasowego poglądu *BGH*, zgodnie z którym zobowiązanie ubezpieczyciela do zwrotu wszystkich wpłaconych składek prowadziłoby do „zachwiania równowagi w ramach wspólnoty ubezpieczonych”⁷¹. Federalny Trybunał Sprawiedliwości wychodzi bowiem z założenia, że ubezpieczający w trakcie opłacania składki, jeszcze przed wykonaniem prawa sprzeciwu, korzysta z ochrony ubezpieczeniowej. To zaś pozwala założyć, że w razie wystąpienia zdarzenia objętego umową skorzystałby ze świadczenia ubezpieczeniowego, nawet gdyby w międzyczasie dowiedział się o przysługującym mu prawie do ubezskutezczenia umowy. Uzyskana w taki sposób ochrona ubezpieczeniowa, z której ubezpieczony korzystał do czasu rozwiązania umowy, stanowi korzyść majątkową i może podlegać odpowiedniemu odliczeniu od kwoty bezpodstawnego wzbogacenia⁷². Podstawy do takiej argumentacji dał wyrok *BGH* z 2015 roku⁷³, w którym wyrażono pogląd, iż inwestowanie kapitału powiązane zarówno z możliwością zysku, jak i straty, powinno być brane pod uwagę przez ubezpieczającego, który świadomie zdecydował się na ubezpieczenie na życie powiązane z funduszem kapitałowym. Stanowisko to uzasadnia możliwość przypisania ubezpieczającemu ryzyka straty wartości funduszy w przypadku nieskutecznego zawarcia lub unieważnienia umowy. Z przywoływanych w niniejszej publikacji wyroków polskich sądów powszechnych wynika natomiast, że w przypadku ustalenia nieważności umowy ubezpieczenia z UFK zasądza się zwrot całości wpłaconej przez ubezpieczającego składki. Polskie sądy nie biorą pod uwagę spadków wartości funduszy, a tym samym nie dostrzegają częściowej lub całkowitej utraty zainwestowanej składki. Ma to szczególne znaczenie w związku z art. 409 k.c., gdyż obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony.

Trudno jednak w całości zaakceptować wniosek wynikający z przytoczonego orzecznictwa *BGH*, że pełne ryzyko poniesienia straty związanej ze spadkiem wartości funduszu, w którego inwestowane były składki z tytułu umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, obciążać miałyby ubezpieczonego nawet wówczas, gdy dokonał on skutecznego rozwiązania umowy na podstawie przysługującego mu prawa sprzeciwu, wynikającego przecież z otrzymania wadliwego pouczenia przy zawieraniu umowy. Wymaga nadto zauważyć,

---

pouczenia, termin do odstąpienia od umowy nie rozpoczyna biegu. To samo dotyczy sytuacji, gdy pouczenie było błędne lub niepełne.

70. Wyrok *BGH* z 12 września 2018, sygn. IV ZR 17/17, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=a5889ad11bb88f0d57c387153fec5c81&Seite=12&nr=89075&pos=385&anz=58972> [dostęp: 15.09.2021].

71. Niem. *Gemeinschaft der Versicherten*; wyrok Federalnego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2014, sygn. IV ZR 76/11, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=67786&pos=0&anz=2> [dostęp: 15.09.2021].

72. Wyrok *BGH* z 30 czerwca 1983, sygn. III ZR 114/82, https://www.prinz.law/urteile/bgh/III_ZR_114-82 [dostęp: 15.09.2021].

73. Wyrok *BGH* z 11 listopada 2015, sygn. IV ZR 513/14, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=72914&pos=0&anz=1> [dostęp: 15.09.2021].

że w przypadku wysokich strat funduszu ubezpieczający jest traktowany tak, jakby umowa została ważnie zawarta, mimo skorzystania z prawa sprzeciwu, prowadzącego do traktowania umowy jak nigdy niezawartej. Niezasadnym zdaje się być jednoczesne stosowanie tych samych reguł zarówno wobec ubezpieczonych właściwie pouczonych o swoich prawach, jak i wobec tych, którzy pozbawieni zostali właściwych, wymaganych przepisami prawa informacji i pouczeń. Warto jednak zauważyć, że na korzyść ubezpieczycieli przesądzona została ewentualna kwestia przedawnienia roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia o zwrot uiszczonych składek. Niemiecki *BGH* w wyroku z dnia 8 kwietnia 2015 roku⁷⁴, słusznie odwołując się do charakteru bezskuteczności zawieszonyj czynności prawnej (niem. *schwebend unwirksame Rechtsgeschäft*), mimo braku jednolitości w orzecznictwie, jasno wskazał, że termin przedawnienia rozpoczyna się dopiero z końcem roku, w którym skorzystano z prawa sprzeciwu (*Widerspruch*), nie zaś od momentu, w którym prawo to mogło zostać najwcześniej zrealizowane.

Podsumowanie

Umowa ubezpieczenia, jako umowa najwyższego zaufania, winna opierać się na wzajemnej lojalności stron. Ubezpieczyciel powinien dbać o interes kontrahenta, który działa w zaufaniu do silniejszej, bo profesjonalnej strony umowy⁷⁵. Tym bardziej w kontekście umowy ubezpieczenia o charakterze inwestycyjnym, a więc o wiele bardziej skomplikowanej niż klasyczne umowy ubezpieczenia na życie, zasady współżycia społecznego wymagają od stron szczególnej uczciwości oraz lojalności⁷⁶. Jeśli treść i cel umowy sprzeciwiają się wskazanym zasadom, godząc przy tym w równość stron czy uczciwość obrotu, powstały na jej podstawie stosunek ubezpieczeniowy wykracza poza granice cywilistycznej zasady swobody umów, a to powoduje nieważność zawartej umowy.

Nie jest konieczne jednoznaczne rozstrzygnięcie charakteru prawnego umowy ubezpieczenia na życie z UFK, aby przyjąć, że do tego rodzaju umów stosować należy nie tylko przepisy ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, ale także odpowiednie normy Kodeksu cywilnego odnoszące się do umowy ubezpieczenia. Konkretna nazwa (tj. „ubezpieczenia na życie z UFK”) oraz elementy konstrukcyjne tej umowy są ściśle powiązane z „klasyczną” umową ubezpieczenia. W umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym zrealizowane muszą być więc w pełni jej obie funkcje – ubezpieczeniowa i inwestycyjna.

Jako przesłankę nieważności bezwzględnej czynności prawnej, w tym także umowy ubezpieczenia na życie z UFK należy wskazać brak określoności świadczenia stron. Element przedmiotowo istotny umowy ubezpieczenia na życie stanowi określoność kwoty świadczenia na wypadek śmierci osoby ubezpieczonej. Jeżeli na podstawie postanowień umownych ubezpieczenia na życie z UFK nie jest dodatkowo możliwe zrekonstruowanie reguł inwestycyjnych, w tym sposobu obliczania świadczenia ubezpieczeniowego na wypadek śmierci i dożycia, tym samym nie jest

---

74. Wyrok *BGH* z 8 kwietnia 2015, sygn. IV ZR 103/15, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=Aktuell&Sort=12288&nr=70870&pos=22&anz=547> [dostęp: 15.09.2021].

75. Wyrok SN z 10 czerwca 2016 r., sygn. IV CSK 624/15, LEX nr 2067079.

76. Wyrok SO w Warszawie z dnia 4 listopada 2019 r., sygn. I C 889/16, portal orzeczeń ms.gov.pl [dostęp: 15.09.2021].

możliwe powstanie stosunku zobowiązaniowego i objęcie konsensem jego treści. Wreszcie, o nieważności umowy ubezpieczenia na życie z UFK świadczyć może fakt przerzucenia całości ryzyka inwestycyjnego na osobę ubezpieczonego oraz oferowanie jedynie iluzorycznej ochrony ubezpieczeniowej. Praktyka ta jest sprzeczna nie tylko z zasadami współżycia społecznego, ale i istotą (naturą) danego stosunku zobowiązaniowego. Przekroczenie granic swobody umów określonych art. 353¹ k.c. prowadzi do nieważności czynności prawnej jako sprzecznej z ustawą (art. 58 k.c.).

Na tle prawa polskiego, z uwagi na wadliwość konstrukcji umowy ubezpieczenia z UFK, uwzględnia się powództwa przeciwko ubezpieczycielom, zasądzając ubezpieczonym zwrot całości wpłaconych składek tytułem nieważnej umowy ubezpieczenia z UFK. Analiza orzecznictwa niemieckiego *BGH* prowadzi z kolei do wniosku, że od przysługującej ewentualnie kwoty bezpodstawnego wzbogacenia odliczyć należałoby jednak odnotowane w czasie trwania umowy straty funduszu. Sam ubezpieczający powinien nadto liczyć się, że zawarcie umowy ubezpieczenia na życie z UFK może wiązać się zarówno z możliwością zysku, jak i straty. Przywołane w niniejszej publikacji przykłady z judykatury niemieckiego *BGH* prowadzą także do wniosku, że w Niemczech przyjęto zupełnie odmienny niż w Polsce model klienta rynku ubezpieczeniowego. *BGH* wychodzi bowiem z założenia, że klient będący konsumentem świadomie decyduje się na zawarcie umowy ubezpieczenia obciążonej zwiększonym ryzykiem, przez co nie powinien korzystać z tak szerokiej ochrony, jak to ma miejsce w stosunku do konsumentów w Polsce. Tym samym orzecznictwo niemieckie akcentuje solidaryzm ubezpieczeniowy jako cechę konstrukcji ubezpieczeń w ogóle.

Wykaz źródeł

- Bernhardt J., *Fondsgebundene Lebensversicherungen*, [w:] *Private Equity als Anlageklasse für Fondsgebundene Lebensversicherungen*, Springer Gabler, Heidelberg 2010.
- Brömmelmeyer C., [w:] *Versicherungsrecht-Handbuch*, CH Beck, München 2008.
- Bukowska E., [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Czublun P. [red.], CH Beck, Warszawa 2016.
- Chłopecki A., *Obowiązki informacyjne w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym – modele ochrony i kierunki ich rozwoju*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 3.
- Chłopecki A., *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym a opłaty likwidacyjne (na tle regulacji o funduszach inwestycyjnych)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2013, nr 1 [numer specjalny].
- Dybowski T., Przyrzyńska A., [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna*, Łętowska E. [red.], CH Beck, Warszawa 2006.
- Fras M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa [art. 765–921(16)]*, Fras M., Habdas M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 829, LEX.
- Fras M., *Obowiązki ubezpieczycieli przy zawieraniu umów na cudzy rachunek*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 3.
- Kahlenberg J., *Fondsgebundene Versicherungen*, [w:] *Lebensversicherungsmathematik*, Springer Gabler, Wiesbaden 2018.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016.
- Łętowska E., *Bezpodstawne wzbogacenie*, CH Beck, Warszawa 2000.

- Mrozowska-Bartkiewicz B., *Charakter prawny ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, „Prawo Asekuracyjne” 2015, nr 2.
- Prölss E.R., Martin A., *Versicherungsvertragsgesetz mit Nebengesetzen, Vertriebsrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen. Kommentar*, CH Beck, München 2021.
- Radwański Z., *Prawo zobowiązań*, CH Beck, Warszawa 1986.
- Romanowski M., *Czy świadczenie wykupu w umowach z UFK jest świadczeniem głównym?*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 2.
- Romanowski M., *Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle przepisów Kodeksu cywilnego i projektowanych w tym zakresie zmian*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe 2013, nr 3 (numer specjalny).
- Sprawozdanie z działalności Rzecznika Finansowego w 2020 r. oraz uwagi o stanie przestrzegania prawa i interesów klientów podmiotów rynku finansowego i sprawozdanie z działalności w 2020 r. finansowanej ze środków funduszu edukacji finansowej wraz z informacją o wykorzystaniu środków funduszu*, Warszawa 2021.
- Sury P., *Nieprawidłowości dystrybucji tzw. polisolokat a znamiona przestępstwa oszustwa*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7–8.
- Szczepańska M., [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Wajda P. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Szczepańska M., *Nowe ujęcie umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle art. 23 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej*, „Prawo Asekuracyjne” 2017, nr 2.
- Szczepańska M., *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Szczepańska M., *Wypłata wartości wykupu w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym – charakter prawny świadczenia*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2015, nr 3.
- Szczerbowski J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, Art. 805 KC*, Załucki M. [red.], CH Beck, Warszawa 2019.
- Szponar K., *Polisolokata, czyli ubezpieczenie na życie i dożycie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, „Palestra” 2019, nr 10.
- Trzaskowski R., *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2005.
- Wandt M., *Versicherungsrecht*, Carl Heymanns Verlag, Köln 2010.
- Wiśniewski M., *Ubezpieczenia o charakterze oszczędnościowym w świetle nowych regulacji*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2016, nr 3.

On the peculiarities of a life insurance contract with an insurance capital fund. Considerations in the light of of Polish and German judicature

The purpose of this article is to evaluate the line of jurisprudence on the subject of life insurance contract with insurance capital fund (UFK). The considerations were undertaken on the basis of current views of case law of both common courts and the Polish Supreme Court, as well as positions expressed in the literature. The jurisprudence is increasingly ruling on the invalidity of insurance contracts in the form

of life insurance with an insurance capital fund. This gives rise to the need for in-depth considerations of, among other things, the issue of proving the prerequisites for the invalidity of insurance contracts with UFK, how to obtain adequate judicial protection for the insurance market customer, the possibility of returning the premium paid to the insurer in the performance of an invalid legal act, as well as the issue of the statute of limitations for claims for undue performance. The publication is enriched with comparative legal issues, referring to the case law of the German Bundesgerichtshof.

Keywords: life insurance contract with insurance capital fund, UFK, insurance coverage, invalidity of insurance contract, *Widerspruchsrecht*.

OSKAR ZGONINA – student IV roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

<https://orcid.org/0000-0002-1268-8186>

